

Горло Н.В.

*кандидат історичних наук, доцент
кафедри політології, докторант
Запорізького національного університету*

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ЗМІСТУ ПОНЯТЬ «ІРЕДЕНТИЗМ» І «ЕНОЗІС»

Вагома роль етнічного чинника у сучасній політиці беззаперечна, оскільки найбільш динамічними і непередбачуваними є саме ті політичні процеси, учасниками яких є етнічні групи, що прагнуть реалізувати власні інтереси.

У світі тривалий час відбуваються етнороз'єднавчі і етнооб'єднавчі процеси, які й до сьогодні не можна вважати вивченими феноменами, тому що кожен випадок є унікальним. Їх наукове осмислення потребує врахування як типових ознак, притаманним явищам даного типу, так і особливих рис. Через різні підходи науковців до аналізу цих явищ маємо відмінні їх тлумачення і, відповідно, різну термінологію, яка позначає ці явища. Наприклад, окремі види етнооб'єднавчих рухів у науковій літературі позначаються як «іредентизм» та «енозіс». Але в одних випадках вони розрізняються, наприклад, при характеристиці різних форм сепаратизму, а в інших - фактично ототожнюються. Відповідно, наявні два протилежні наукові позиції щодо співвідношення іредентизму і енозісу. На нашу думку, дослідження етнооб'єднавчих рухів потребує корегування спеціальної термінології задля уникнення неточностей і двозначностей. Зазначена обставина актуалізує дане дослідження, яке полягає у здійсненні порівняльного аналізу двох підходів до тлумачення змісту понять «іредентизм» і «енозіс». Для цього необхідно розкрити сутність процесів, які узагальнені в даних поняттях, і розглянути етимологію понять.

У перекладі з грецької «енозіс» означає «союз, об'єднання». Вперше така назва виникла для позначення об'єднавчого руху греків, який бере свій початок з 1830 р. - часу утворення Грецької держави. Метою грецького енозісу було приєднання до Греції територій з греко-християнським населенням, що залишилися у складі Османської імперії. «Іредентизм» походить від назви італійської політичної організації «Об'єднання за визволення Італії» (l'Associazione in pro dell'Italia irredenta). У суспільному дискурсі ця політична організація почала називатися «Italia irredenta», тобто «незвільнена Італія». Італійські іредентисти вимагали приєднання до Італії всіх областей, які перебували під іноземним пануванням і населення яких розмовляло італійською

мовою

Перший науковий підхід чітко розмежовує іредентизм і енозис за характером причин, що їх породжують: енозис обумовлюється етнічним чинником, а іредентизм - цілим комплексом причин, включаючи етнічні. Таке розмежування присутнє у класифікації сепаратистських рухів за критерієм стратегічних цілей, якої дотримуються В. Дівак, Р. Нуруллін, Н. Романюк, О. Цебенко та ряд інших науковців. Наприклад, українська дослідниця В. Дівак наводить такі форми сепаратистських рухів: сецесія - відділення етносу чи нації з метою створення власної держави; іредентизм - відділення частини території з метою приєднання її до сусідньої держави; енозис - відділення з метою приєднання до держави, де проживає основна частина однойменного етносу [1, с. 15,16]. Російський дослідник Р. Нуруллін зазначає, що формальною мотивацією до ініціювання енозису є спільна етнічність меншості і державно-організованої більшості, а у розкритті сутності іредентизму він спирається на думку авторитетного зарубіжного науковця Т. Амброзіо про те, що іредентизм в якості обґрунтування може передбачати не тільки етнічні, але й культурні, географічні, національні і історичні причини [2, с. 216].

У цих працях як приклади енозису наводяться грецький об'єднавчий рух та наміри жителів Південної Осетії приєднатися до Північної Осетії, знову ж таки на основі етнічної спорідненості. В самій Північній Осетії сформувалися прагнення інгушів вивести частину Пригородного району зі складу Північної Осетії і приєднати її до Інгушетії. Натомість іредентизм ілюструють наміри Абхазії та деяких політичних сил Криму об'єднатися з Росією.

Важливим аргументом на користь першої позиції може бути апелювання до часу появи цих наукових понять: термін «енозис» виник раніше, у першій половині XIX століття, а «іредентизм» - у другій половині XIX століття. Є й слабкі сторони, які долає інша точка зору.

Другий науковий підхід не розмежовує ці процеси, визнаючи енозис окремим випадком іредентизму, що чітко асоціюється саме з грецьким досвідом об'єднання. Для прикладу звернемося до визначення іредентизму, яке подає В. Євтух. У визначенні вказані різні аспекти цього явища: це і захист анексованих територій, керованих іншою державою, і політика держави чи політичного руху, спрямованих на об'єднання народу, етносу, нації у рамках одного етнополітичного організму (держави), і форма етнічної мобілізації, яка передбачає возз'єднання території, на якій проживають члени іреденти, з територією титульного етносу. Названі найбільш поширені типи іредентизму: італійський іредентизм (кінець XIX - перша половина XX-го ст.), угорський

іредентизм (у Північній Трансильванії), грецький іредентизм (єнозіс), румунський іредентизм (ідея Великої Румунії), німецький іредентизм (Південний Тіроль) [3, с. 165].

На нашу думку, дійсно, недоцільно протиставляти поняття «іредентизм» і «єнозіс», фактично вони позначають одне явище. Такий поділ досить умовний, оскільки невірним є акцентування уваги для єнозісу тільки на етнічному чиннику, а для іредентизму - на цілому комплексі причин. Для прикладу, навіть грецький єнозіс фактично був рухом, заснованим і на етнічній спорідненості, і на низці інших причин: культурних (міфологія, звичаї), історичних (відновлення кордонів держави у межах Візантійської імперії), релігійних (об'єднання православних віруючих і виведення частини їх зі складу мусульманської держави). Крім того, в грецькому єнозісі мало місце повернення «незвільнених земель» («терра іредента»), які перебували під турецьким контролем. Тобто не існує таких етнополітичних рухів, заснованих тільки на одному чиннику, у цьому й полягає специфіка етнополітичних процесів, які завжди є багатofакторними.

Крім того, за умови розмежування обох явищ, і, відповідно, понять, що їх позначають, в іншому випадку потребувалася б особлива наукова термінологія також для назв тих об'єднавчих рухів, у яких домінують переважно релігійні, культурні чи історичні причини, а це б тільки призвело до поглиблення термінологічних неточностей. Наявність власної назви для іредентистських рухів тих чи інших народів цілком виправдана, якщо, дійсно, конкретний випадок іредентизму має яскраву специфіку і скеровується оригінальною ідеєю. Наприклад, «єнозіс» є власною назвою грецького іредентизму, який має тривалу історію і у якому яскраве місце посідає великодержавницька «Мегалі ідея» («Велика ідея»). Так само вірменський іредентизм нерозривно пов'язаний з ідеєю «міацум» («возз'єднання») і чітко з нею асоціюється. Таку назву має етнічна ідеологія вірмен Нагірного Карабаху, які прагнуть вийти зі складу Азербайджану і приєднатися до Вірменії.

Отже, на наш погляд, другий підхід є більш аргументованим, тому недоцільно розглядати іредентизм і єнозіс як різні види об'єднавчих рухів, а поняття «єнозіс» доречно використовувати в якості власної назви грецького іредентизму.

Література

1. Дівак В. В. Сепаратизм як феномен сучасної політики: політологічні та правові аспекти: автореф. дис... к.політ.н.: спеціальність 23.00.02 - політичні інститути та процеси / Дівак Вікторія Віталіївна ; Інститут держави і права ім. В.

М. Корецького. - К., 2010. - 23 с.

2. Нуруллин Р. М. Понятие сецессии в политической науке / Р. М. Нуруллин // Ученые записки Казанского государственного университета. - 2010. - Том 152, кн. 1. Гуманитарные науки. - С. 212-221.

3. Свтух В. Б. Етнічність: енциклопедичний довідник / В. Б. Свтух ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. - К.: Фенікс, 2012. - 396 с.